

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОХОЛДИНГІВ В УКРАЇНІ

В. Ю. Уркевич,

доктор юридичних наук, доцент

Національного університету «Юридична

академія України

імені Ярослава Мудрого»

У статті аналізуються правові проблеми функціонування агрохолдингів в Україні. Запропоновано їх визначення, внесено пропозиції до законодавства щодо вдосконалення діяльності агрохолдингів.

Ключові слова: *сільське господарство, холдингова компанія, аграрна холдингова компанія, агрохолдинг.*

Аграрні холдингові компанії (агрохолдинги) є порівняно новими суб'єктами аграрного права України. Незважаючи на це, в цілому по країні їх нараховується близько 60-ти й кожен із них інтегрує по 20-30 аграрних господарств. Поява агрохолдингів у сільському господарстві й на аграрному ринку є не лише результатом реформування аграрних відносин, а й наслідком глобалізації, бо переважно вони засновуються та функціонують із використанням іноземного капіталу. Питання правового статусу агрохолдингів мають важливе як теоретичне, так і практичне значення. Перше пов'язано з необхідністю розвитку доктринальних засад їх діяльності, а друге – з вирішенням наявних правозастосовчих проблем.

Окремі питання функціонування агрохолдингів порушувалися в наукових працях як учених-економістів, так і правників, зокрема, С. С. Акманова, П. Ф. Кулинич, О. М. Савельєвої, О. Л. Смирнової, М. Ю. Солдатова та ін. Проте, зважаючи на фактичну відсутність

спеціального правового регулювання їх статусу в національному законодавстві, дослідження питань функціонування агрохолдингів в Україні є актуальним. Викладене вказує на новизну та актуальність теми запропонованої статті.

Мета цієї статті – охарактеризувати наявне правове регулювання діяльності агрохолдингів в Україні, їх правового статусу й окреслити перспективи його розвитку та вдосконалення.

Переходячи до основного викладу, зазначимо, що нормативні приписи щодо діяльності холдингових компаній в Україні вміщено передусім у Господарському кодексі України та спеціальному Законі України «Про холдингові компанії в Україні» від 15 березня 2006 р. № 3528-IV [1].

Частиною 5 ст. 126 Господарського кодексу України холдингова компанія констатується як публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності). У свою чергу, ст. 1 Закону «Про холдингові компанії в Україні» закріплює те, що холдингова компанія це акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств. Холдинговим корпоративним пакетом акцій (часток, паїв) вважається пакет акцій (часток, паїв) корпоративного підприємства, який перевищує 50 відсотків чи становить величину, яка забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства, холдингової компанії. Звідси можна зробити висновок, що за організаційно-правовою формою холдингова компанія є публічним акціонерним товариством, що має у власності пакет акцій (часток, паїв) інших корпоративних підприємств, і цей пакет забезпечує вирішальний вплив на такі підприємства. Іншими словами, холдингова компанія повністю впливає на господарську діяльність інших корпоративних підприємств і контролює її. Корпоративними підприємствами

у ст. 63 Господарського кодексу України і ст. 1 вказаного Закону називають господарські товариства. Тобто холдингова компанія може володіти акціями (частками, паями) лише господарських товариств – акціонерних, товариств з обмеженою чи додатковою відповідальністю, повних чи командитних товариств.

Спеціальних нормативних приписів, присвячених функціонуванню агрохолдингів, законодавство України не містить. В економічній літературі під агрохолдингами пропонують розуміти, наприклад, компанії, які володіють контрольним пакетом акцій або частками в паях інших (дочірніх) організацій, при цьому отримуючи можливість контролю та управління їх діяльністю [2, с. 10], або ж сукупність юридичних осіб, законодавчо пов'язаних власниками з метою підвищення сумарного фінансового результату, на підставі їх інтеграційної взаємодії в галузі сільськогосподарського виробництва й субординації, що передбачає можливість управління й контролю з єдиного центру [3, с. 4], або ж своєрідне соціально-економічне об'єднання сільськогосподарських товаровиробників у цілях більш ефективного ведення агробізнесу, які зберігають юридичну самостійність і перебувають у певній субординаційній економічній залежності від правових рішень, які приймаються головною компанією з урахуванням корпоративних комерційних інтересів учасників агрохолдингу [4, с. 18,19].

Спираючись на наведене вище легальне визначення холдингової компанії, можна запропонувати аграрною холдинговою компанією (агрохолдингом) вважати публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше аграрних господарських товариств. До цього додамо, що, наприклад, О. М. Савельєва пропонує обов'язкового вказати в цьому визначенні, що в таких корпоративних сільськогосподарських підприємств частка сільськогосподарського

товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік має дорівнювати або перевищувати 75 відсотків [5, с. 90].

Агрохолдинг не є особливою організаційно-правовою формою юридичної особи, суб'єкта господарювання, а є різновидом холдингової компанії, публічного акціонерного товариства, що об'єднує й контролює аграрних товаровиробників. Проте в практиці використовуються й інші організаційно-правові форми при створенні агрохолдингів, а також формування підсобних або дочірніх сільськогосподарських підприємств промисловими підприємствами. Такими «підсобними» холдингами є добре відомі в нашій країні підсобне сільське господарство Маріупольського металургійного комбінату імені Ілліча та агрофірма «Шахтар» – дочірнє підприємство шахти ім. О. Ф. Засядька [6, с. 378].

Незважаючи на значне поширення агрохолдингів (які, як уже встановлено, мають створюватися у формі акціонерного товариства), В. М. Єрмоленко свого часу доречно вказував на низку негативних факторів можливості застосування акціонерної форми в аграрному виробництві, зокрема: (а) набуваючи акції під час створення акціонерного товариства і передаючи останньому кошти чи майновий пай, акціонер при неефективній діяльності товариства може фактично позбутися своєї і так безпосередньо незначної власності; (б) маючи тільки право вимоги на частку в ліквідаційній масі акціонерного товариства, акціонер ризикує втратити своє майно в разі припинення товариства; (в) унаслідок ліквідації товариства всі ліквідні активи, які дійсно мають певну цінність, дістаються попереднім чергам кредиторів; (г) в акціонерному товаристві існує модель власності з відокремленим управлінням майном, у результаті чого акціонери майже не мають ефективної влади над підприємством, яку сконцентровано в руках групи управлінців [7, с. 127-128]. Усі ці аспекти цілком притаманні й функціонуванню агрохолдингів.

Агрохолдинги слід розглядати як особливу форму інвестування в сільське господарство. Як стверджують фахівці, дослідження діяльності

агрохолдингів як форми організації агропромислового виробництва засвідчує, що основним шляхом їх створення є інвестування капіталу вітчизняного чи іноземного походження спочатку в переробну промисловість, що забезпечує значно швидший його обіг та окупність. Зокрема, це стосується олієжирової, борошномельної, хлібопекарської, цукрової, м'ясо-молочної промисловості. Наступним етапом капіталовкладень є сфера збуту продукції через розбудову логістики і власної торговельної мережі. З накопиченням необхідних фінансових ресурсів уже на третій стадії створювалося власне сільськогосподарське виробництво через оренду земельних і частково майнових паїв і закупівлю необхідних ресурсів, насамперед сучасної техніки [8, с. 9]. Отже, як убачається, агрохолдинги розвиваються поступово, крок за кроком охоплюючи все нові сфери сільськогосподарської діяльності.

До того ж, саме агрохолдинги (порівняно з іншими організаційно-правовими формами сільськогосподарських товаровиробників) мають найбільше можливостей для залучення інвестицій. Так, наприклад, усі публічні розміщення та залучення капіталу в кризовий час (2008 рік) відбувалися виключно в аграрному секторі – українські аграрні компанії отримали близько 300 млн. доларів, для інших підприємств таке було неможливо в принципі. Вітчизняні агрохолдинги, які заявили про плани виходу на міжнародні ринки для залучення акціонерного капіталу, більшою частиною представляють або аграрну галузь, або суміжні з нею. У 2010 році серед українських агрохолдингів було два, які здійснили випуск єврооблігацій на суму 335 та 200 млн доларів США, а ці цифри дорівнюють інвестиціям в українську металургію. Невеликі сільськогосподарські підприємства не мають таких можливостей, оскільки умовою інвестування є проходження компанією аудиту згідно з міжнародними стандартами, проведення оцінки бізнесу, наявність прозорої управлінської структури, а головним визначальним фактором є масштаб бізнесу та площа землі під контролем (від 40 до 100 тис. га) [9].

Проте залучення іноземного інвестування, зокрема й агрохолдингами, має й певні негативні наслідки. Як зазначається в аграрно-правовій літературі, до них можна віднести такі: накопичення прибутків за кордоном із використанням схем іноземного інвестування; переведення діючих українських підприємств у власність іноземного капіталу під час інвестиційної діяльності; зловживання спільним підприємством наданими податковими пільгами; використання статусу підприємств з іноземними інвестиціями для ввезення та реалізації на території України товарів без сплати акцизних та митних платежів; проходження за спрощеною процедурою сертифікації якості та відповідності. У такому разі при встановленні контролю за українським підприємством іноземці проводять політику ліквідації вітчизняного виробника або налагоджують виробництво з метою одержання одностороннього прибутку [10, с. 234, 235]. Усе це характерно й для функціонування сучасних агрохолдингів.

Більше того, при господарюванні агрохолдингів відбувається концентрація земель шляхом витіснення з ринку оренди землі певної кількості аграрних підприємств і фермерів, що загострює соціально-економічну ситуацію на селі. Її основними характеристиками є: припинення існування сільськогосподарських підприємств у відповідній місцевості; втрата для певної кількості сільських жителів місця роботи; відсутність податкових надходжень до місцевих бюджетів; відсутність фінансування розвитку соціальної інфраструктури села, що традиційно здійснювалося сільськогосподарськими підприємствами.

Можна погодитися з П. Ф. Кулиничем, що така ситуація спостерігається тому, що держава ще не сформувала власної позиції щодо доцільності та перспектив функціонування агрохолдингів у сільськогосподарському виробництві. Створення агрохолдингів продиктоване виключно об'єктивними економічними факторами і не є наслідком цілеспрямованої законодавчої діяльності держави у сфері сільськогосподарського землекористування [6, с. 379].

Проте очевидно, що найменші за розмірами використовуваних сільськогосподарських угідь особисті селянські та фермерські господарства завдають меншої шкоди ґрунтам, ніж сільськогосподарські підприємства з великими площами оброблюваних угідь. Натомість агрохолдинги, які нині є основними вітчизняними експортерами сільськогосподарської продукції та продуктів харчування на міжнародні ринки, завдають відчутної шкоди вітчизняному землеробству, імпортуючи генетично модифіковані рослини та ведучи монокультурне виробництво, що призводить до деградації сільськогосподарських угідь [11, с. 56].

Уважаємо можна погодитися з тими вченими, які вважають, що основний акцент у державній аграрній політиці має бути зроблений на відродження села не тільки як виробничого, а й духовного середовища з перетворенням сільської місцевості у сприятливий для проживання сільського населення ареал [6, с. 383]. Стихія ринку має бути підпорядкована імперативу пріоритетного розвитку таких форм сільськогосподарського землекористування, які сприяють підвищенню добробуту насамперед селянина. Відповідно в рамках цього підходу пропонується забезпечити пріоритетний розвиток малих і середніх форм сільськогосподарських товаровиробників – особистих селянських та фермерських господарств [12].

За таких обставин до законодавства України слід включити низку спеціальних правових приписів щодо функціонування агрохолдингів, зокрема, можна запропонувати такі. По-перше, слід законодавчо обмежити площі земельних ділянок, що можуть перебувати в оренді агрохолдингів чи його учасників (аграрних господарств). Такі спроби робилися в окремих проектах закону України про ринок земель. Розміри таких площ мають бути науково обґрунтованими й такими, що не дозволяли б агрохолдингу перетворюватися на монопольну структуру в певному сегменті аграрного ринку. Також можливим є й обмеження території функціонування агрохолдингу певним адміністративним районом. По-друге, слід установити зобов'язання агрохолдингів сплачувати частину податкових платежів до

відповідного місцевого бюджету за місцезнаходженням використовуваних ними земельних площ. Розмір таких платежів може визначатися, виходячи з площі земельних ділянок, що використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції. По-третє, слід зобов'язати агрохолдинги надавати робочі місця для певної кількості мешканців сільських населених пунктів за місцезнаходженням використовуваних ними земельних площ. Знову ж, кількість таких працівників може визначатися залежно від площі земельної ділянки, що використовується відповідним агрохолдингом. У разі невиконання такого обов'язку агрохолдинг має сплатити відповідні кошти до місцевого бюджету.

Вважаємо, що наведені заходи можуть бути дієвим способом збалансування державних й приватних інтересів щодо розвитку аграрної сфери й функціонування агрохолдингів. А для розбудови соціальної інфраструктури села за участю агрохолдингів можна застосовувати організаційно-правовий механізм державно-приватного партнерства, що вже закріплений законодавством України.

Викладене дозволяє зроби такі висновки. Аграрною холдинговою компанією (агрохолдингом) слід вважати публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше аграрних господарських товариств. Агрохолдинг не є особливою організаційно-правовою формою юридичної особи (суб'єкта господарювання), а є різновидом холдингової компанії або публічного акціонерного товариства, що об'єднує й контролює аграрних товаровиробників.

Агрохолдинги слід розглядати як особливу форму інвестування в сільське господарство, саме вони (порівняно з іншими організаційно-правовими формами сільськогосподарських товаровиробників) мають найбільше можливостей для залучення інвестицій, у тому числі й іноземних.

Зважаючи на наявні негативні наслідки функціонування агрохолдингів, законодавство України повинно передбачати низку спеціальних правових

приписів стосовно функціонування агрохолдингів у країні, зокрема, щодо (а) обмеження площ земельних ділянок, які можуть ними використовуватися; (б) установлення зобов'язання агрохолдингів сплачувати частину податкових платежів до відповідного місцевого бюджету за місцезнаходженням використовуваних ними земельних площ; (в) зобов'язання агрохолдингів надавати робочі місця для певної кількості мешканців сільських населених пунктів та ін.

Перспективою подальших наукових розвідок у напрямку порушених проблем може бути використання отриманих результатів у наступних дослідженнях, а також характеристика правової регламентації управлінських аспектів діяльності аграрних холдингових компаній.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про холдингові компанії в Україні : Закон України від 15 березня 2006 р. № 3528-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 34. – Ст. 291.
2. Смирнова Е. Л. Повышение эффективности использования сельскохозяйственных земель (на материалах Белгородской области) : автореф. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / Е. Л. Смирнова. – М. : Всерос. науч.-исслед. ин-т экон. сельск. хоз., 2010. – 28 с.
3. Солдатов М. Ю. Формирование организационно-производственной структуры агрохолдинга: автореф. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / М. Ю. Солдатов – М. : Рос. гос. аграр. ун-т. МСХА им. К. А. Тимирязева, 2008 – 22 с.
4. Акманов С. С. Агрохолдинги в системе аграрных российских сельхозпроизводителей / С. С. Акманов // Аграрное и земельное право. – 2010. – № 5 (65). – С. 8–20.
5. Савельева О. М. Про визначення поняття «аграрна холдингова компанія» в законодавстві України / О. М. Савельева // Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права в Україні очима студентів : зб. тез наук. доп. Всеукр. студент. наук. конф. (м. Дніпропетровськ, 12 березня 2010 р.). – Дніпропетровськ : Дніпропетров. нац. ун-т імені Олеся Гончара. – 2010. – С. 89–91.
6. Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні : монографія / П. Ф. Кулинич. – К. : Логос, 2011. – 688 с.

7. Єрмоленко В. М. Майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств: теорія, законодавство, практика : монографія / В. М. Єрмоленко. – К. : Магістр – XXI ст., 2005. – 304 с.
8. Дем'яненко С. І. Агрохолдинги в Україні: добре чи погано? Німецько-український аграрний діалог / С. І. Дем'яненко. – К. : Ін-т економ. дослід. та політич. консультацій, 2008. – 45 с.
9. Великі, аграрні та ефективні : аналіт. довід. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agrobiz.com.ua/publications/6-velyki-agrarni-ta-efektyvni>. – Заголовок з екрана
10. Берлач А. І. Питання протидії зловживанням у сфері іноземного інвестування в АПК / А. І. Берлач // Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові питання : монографія / кол. авторів; за ред. В. І. Семчика. – К. : Юрид. думка, 2008. – 252 с.
11. Дем'яненко С. І. Агрохолдинги в Україні: процес становлення та розвитку / С. І. Дем'яненко // Економіка України. – 2009. – № 12. – С. 50-61.
12. Молдаван Л. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку / Л. Молдаван, О. Бородіна, В. Юрчишин, Б. Пасхавер, І. Прокопа, О. Шубравська, Т. Осташко // Дзеркало тижня. – 2010. – № 26 (806). – 10-16 липня.

ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ АГРОХОЛДИНГОВ В УКРАИНЕ

Уркевич В.Ю.

В статье анализируются правовые проблемы функционирования агрохолдингов в Украине. Предложено их определение, внесены предложения к законодательству по усовершенствованию деятельности агрохолдингов.

Ключевые слова: сельское хозяйство, холдинговая компания, аграрная холдинговая компания, агрохолдинг.

LEGAL PROBLEMS OF THE AGRICULTURAL HOLDINGS IN UKRAINE

Urkevych V.J.

This article analyzes the legal problems of the agricultural holdings in Ukraine.

Proposed the concept of the agricultural holding company as a public joint stock company, which owns, uses and disposes of shares (shares) of two or more agricultural business companies. The company is not a special organizational-legal form of entity, entity, and is a holding company, a public joint stock company that integrates and controls the agricultural producers. Agricultural holding company should also be regarded as a special form of investment in agriculture.

Legislation should include a number of special legal prescriptions regarding the functioning of the holdings in the country, in particular, can offer. Firstly, you have to limit the area of land that may be in the lease holdings or its contributors (agricultural sector). Such attempts were made in individual projects of the law of Ukraine on the land market. The size of such areas must be scientific and reasonable and not allowed to agricultural holdings into the exclusive structure in a certain segment of the agricultural market. Also possible is the limitation of the operation of agricultural holdings specific administrative area. Second, to establish the obligation of paying large tax payments to the local budget for the location of their land areas. The size of such payments can be determined based on the area of land used for agricultural production. Thirdly, it should oblige agricultural holdings hire the appropriate number of inhabitants of rural areas for the location of their land areas. The number of such workers can be determined depending on the area of the land plot, which is used by agricultural holding. In the case of failure to comply with this obligation the company has to pay the tax payments to the local budget.

Key words: agriculture, holding company, agricultural holding company.